

**Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України
Лабораторія психології творчості**

**Матеріали лонгїтюдної
науково-практичної сесії,
присвяченої 120-річчю з дня народження
Г.С. Костюка**

Київ – 2019

Матеріали лонгітюдної науково-практичної сесії, присвяченої 120-річчю з дня народження Г.С. Костюка (січень – грудень 2019 року, м. Київ). – К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2019. – 101 с.

В збірнику представлені матеріали лонгітюдної науково-практичної сесії, присвяченої 120-річчю з дня народження Г.С. Костюка, яка проводилася лабораторією психології творчості протягом 2019 року.

Затверджено на засіданні лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

(протокол № 21 від 28.11.2019 р.)

ЗМІСТ

Моляко В. О. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	5
Ваганова Н. А. ПЕРЦЕПТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТА	11
Гудінова І. Л. СМИСЛ ЖИТТЯ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЗДАТНОСТІ ДО САМОПРЕКТУВАННЯ	17
Гудінова І. Л. КОНСПЕКТНА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ СМISЛУ НАВЧАЛЬНОГО ТЕКСТУ ЯК КОМПОНЕНТ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ	22
Гулько Ю. А. ЕДИНСТВО МЫСЛИТЕЛЬНОЙ ТЕНДЕНЦИИ АНАЛОГИЗИРОВАНИЯ И КОНТРАСТНОГО РЕКОНСТРУИРОВАНИЯ В ДИНАМИКЕ КОНСТРУКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ	28
Депутат В. В. ДО ВИВЧЕННЯ МЕТОДІВ ТЕОРЕТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	30
Дригус М. Т. ДО ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ Г.С. КОСТЮКА	34
Завгородня О. В. ІНТЕГРАТИВНЕ МЕТАТЕОРЕТИЗУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЇ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	36
Кияшко М. О., Подшивайлова Л. І., Шепельова М. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ХУДОЖНІХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ У СПРИЙМАННІ ТВОРІВ ЖИВОПISУ	41
Костюченко О. В. ТВОРЧІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ПРОЕКТ-МЕНЕДЖЕРА	47
Латиш Н. М. ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	52
Мазяр О. В. ПСИХІЧНИЙ КОНТРАПУНКТ ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ПОНЯТТЯ	57

<i>Маслянікова І. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІЗ ДОРΟΣЛИМИ СТУДЕНТАМИ	60
<i>Мітлош А. В.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОЇ ОБДАРОВАНОСТІ	63
<i>Міщиха Л. П.</i> ТВОРЧИЙ АКТ ЯК ВИЯВ ОСОБИСТІСНОЇ СВОБОДИ В ПЕРСОНАЛІСТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ М. БЕРДЯЄВА	67
<i>Мойсеєнко Л. А., Шегда Л. М.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МАТЕМАТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	71
<i>Москаленко В. В.</i> ТРУДНОЩІ У ПІЗНАННІ ПСИХІКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	76
<i>Солодчук С. Є.</i> ВПЛИВ ІДЕЙ Г. С. КОСТЮКА НА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	80
<i>Сторож О. В.</i> ВІКОВІ ПЕРІОДИ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	83
<i>Третяк Т. М.</i> СТРАТЕГІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	88
<i>Шатирко Л. О., Гурова О. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НЕІНСТИТУЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ Г. С. КОСТЮКА ПРО ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	95
<i>Яворська-Ветрова І. В.</i> СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ СТАВЛЕНЬ СУБ'ЄКТА ДІЯЛЬНОСТІ: ПОГЛЯДИ Г. С. КОСТЮКА	98

створення засад задачного підходу як умови розвитку і саморозвитку особистості у процесі навчальної діяльності; ідея цілісного підходу до особистості, фактично – індивідуальності; підпорядкованість навчання і виховання дитини завданням і розвитку як особистості, що фактично обґрунтовує можливості корекційно-розвивальної роботи [2].

У даний час вітчизняна практична психологія переживає новий етап, запровадження психологічної практики у різні сфери суспільного життя (освіта, медицина, військова справа, правоохоронна діяльність, спорт та ін.) Перед вітчизняною практичною психологією стоять важливі завдання, які вона в змозі вирішити, використовуючи в тому числі і значний матеріал, накопичений попередніми поколіннями вчених.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / ред. Л. М. Проколієнко. К.: Рад.шк., 1989. 608 с.
2. Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку. Монографія / В. Г. Панок. Чернівці: Технодрук, 2010. 486 с.

Сторож О. В.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології та психотерапії
Рівненського державного гуманітарного університету*

ВІКОВІ ПЕРІОДИ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження. Творча соціалізація щодня присутня у житті людини у контакті з собою і з іншими. Це процес постійного розвитку і творення себе і свого середовища на рівні суб'єктивних переживань та роздумів. Творча соціалізація є різноманітною і має свою динаміку і статику щодо віку, результатів успіху, продуктів діяльності тощо. Вікові періоди особистості мають ряд базових передумов для розвитку творчості. Це періоди відкриттів і досліджень своїх здібностей, обдарувань, талантів і побудови професійної самореалізації.

Мета дослідження. Здійснити теоретичний аналіз вікових періодів творчої соціалізації особистості.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Аналізуючи дослідження науковців, слід зазначити, що в самому процесі соціалізації закладено внутрішній конфлікт між мірою ідентифікації людини з суспільством і мірою уособлення її в суспільстві (Р.І. Макшанцев, В.В. Москаленко, Л.Е. Орбан-Лембрик, А.О. Реан, Л.Д. Столяренко) [4; 7]. В.О. Моляко прийшов до висновку про те, що для здійснення соціально-економічних перетворень, розв'язання надзвичайно складних та нових завдань людині сьогоdnішнього, а тим більше завтрашнього дня вже не просто бажано, а необхідно оволодіти творчими вміннями, стратегіями і тактиками як інструментарієм не тільки у професійній, а навіть у повсякденній діяльності [3]. В своїх дослідженнях В.О. Моляко акцентує увагу на тому, що творчий потенціал людини реалізується цілісними процесами, в яких найбільшу роль відіграють мисленнєві компоненти та компоненти уяви [3; 7].

Аналізуючи розвиток особистості спираючись на регулятивно-детерміністську концепцію В.Т. Циби, можна дійти висновку, що існують природжені параметри особистості, одні з них це – біогенні, психогенні потреби, задатки, здібності, тощо і набуті параметри особистості: соціогенні потреби, соціальні настанови, риси характеру, гендерні властивості, тощо, тобто все те, що набувається особистістю в процесі її соціалізації. Згідно положення даної концепції до природжених параметрів ще відноситься здібність до творчості (здібність творення) в різноманітних видах діяльності (або творчість, креативність). В процесі соціалізації особистість розвиває і удосконалює свою природжену здібність до творення в будь-якій діяльності тим самим набуваючи певні риси характеру такі, як: кмітливість, проникливість, цілеспрямованість, рішучість, самостійність, прогресивність, ініціативність, наполегливість, оптимістичність, відкритість, впевненість, сміливість, толерантність, тощо. В процесі розвитку здібності до творення, з'являється ряд соціогенних потреб і стратегічна соціогенна потреба в творчій самореалізації. Процес задоволення соціогенних потреб є

безкінечним, тому що процес творення є безкінечним. Чинники, які спонукають особистість вдосконалювати свою здібність до творення – аж до творчої обдарованості, таланту, геніальності – є вмотивованість особистості у тому, що її бажання в досягненні певної цілі можуть мати певні рамки, обмеження, з метою отримання більшої насолоди від результату певного творіння. Тому особистість, яка вдало задовольняє свої соціогенні потреби, яка творить, а не споживає матеріальні і духовні цінності середовища і володіє такими рисами характеру як незалежність, автономність, відкритість, безпосередність, демократичність, тощо (за А. Маслоу) є творчо реалізованою особистістю в сучасному соціумі [5; 8].

Основні періоди творчої соціалізації особистості відбуваються від формування свідомості, самосвідомості дитини до творчої самореалізації, самоактуалізації в суспільстві (Г.М. Андрєєва, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, Л.С. Виготський, Н.І. Гайдамашко, В.М. Дружинін, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, Г.С. Костюк, М.С. Лейтес, В.О. Моляко, О.Л. Музика, Р.В. Павелків, В.В. Рибалко, В.А. Роменець, О.В. Скрипченко, В.Т. Циба та інші) [1-8].

Як зазначає Е. Еріксон, після народження дитини як організму з психічною системою слідує період її «соціального народження» як особистості, тобто тривалий період формування сфери свідомості її психіки. Научіння мові і виявлення батьками здібностей дитини до творіння (самодіяльні гуртки, секції, студії тощо, робота з приватними вчителями). Надання загальної і приватної освіти дитини [7].

Ряд науковців наголошують, що важливо ще в дитячі роки виявити *здібності* дитини до певних видів діяльності за допомогою ігор, зокрема, комп'ютерних, занять в дитячих гуртках художньої самодіяльності, технічних, біологічних й інших гуртках, в спортивних секціях тощо. Так формуються ціннісні орієнтири дитини, підлітка, юната. Пізніше розвиваючись особистість навчається прийому *цілепокладання* в ігрових

ситуаціях в змаганнях з ровесниками, в конкурентній боротьбі за перемогу або при індивідуальному розв'язанні задач, конструюванні моделей машин, написанні віршів, вигадуванні мелодій тощо (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Н.І. Гайдамашко, В.М. Дружинін, Е. Еріксон, Г.С. Костюк, М.С. Лейтес, В.О. Моляко, О.Л. Музика, В.А. Роменець, В.Т. Циба та інші) [1; 3; 5; 6; 7; 8].

С.Л. Виготський, В.М. Дружинін та інші стверджують, що після визначення здібностей дитини варто мотивувати вибір її занять до *творення* відповідних матеріальних й духовних (інформаційно-ідеальних) цінностей. Формування соціогенних потреб дитини [7].

Задум, на думку І.Т. Кучерявого, В.А. Моляко, В.А. Роменця часто є породженням мрій, фантазій, уявлень дитини чи підлітка про своє життя, про свою особистість, про втілення в життя своїх бажань. На базі калейдоскопічних картин внаслідок переживань і вражень від сюжетів казок, мультфільмів, кінофільмів, ігор, образів художньої літератури тощо дитина конструює власний внутрішній світ, в якому серед персонажів дитячого і олюдненого тваринного світу вона сама виконує певну роль. Дитина в уяві «програє» свої ролі в різних обставинах, формуючи ідеали, ціннісні орієнтири, спектр соціальних настанов (моральних норм) тощо [2; 3; 6; 7].

В.Т. Циба підкреслює, що природжені здібності і набуті знання породжують у підростаючої дитини рій щасливих і яскравих мрій, які врешті-решт трансформуються в соціогенні, з творчим потенціалом, потреби. З часом підростаюча дитина, пізніше підліток, юнат, вивчаються ставити серйозніші цілі. Врешті-решт юна особа формулює цілі як соціогенні потреби, які реалізує протягом тривалого часу і які можуть мати глибокий смисл і навіть, в залежності від суспільної значущості, становити *сенс життя* [8].

Як засвідчує В.О. Моляко, найбільші інтелектуальні зусилля особистості припадають на період реалізації творчого *задуму*, що становить зміст соціогенної потреби щодо створення матеріальної чи духовної цінності і стратегію її реалізації. Такий задум передбачає не тільки оригінальність і

значущість закладеної в нього ідеї, але і забезпечення засобів і ресурсів його здійснення [1; 3].

О.Л. Музика, вважає, що для розвитку здібностей, особливо творчих здібностей, важливим є процес усвідомлення суб'єктом окремих умінь (діяльнісний компонент), дій та операцій (операційно-когнітивний компонент), усвідомлення цінності діяльності, яке відбувається через оцінку референтних осіб (референтний компонент). Не менш важливою є рефлексія людиною власних особистісних якостей, які розвиваються в процесі розвитку здібностей (особистісно-ціннісний компонент) [1; 7].

Слід зазначити, що завершальний етап реалізації стратегічної соціогенної потреби щодо створення продукту творчості – матеріальної чи духовної цінності середовища – автор цього продукту знаходиться в емоційно піднесеному стані внаслідок визнання його продукту експертами і громадськістю за профілем роботи (науковою, технічною, мистецькою тощо) (О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий, В. О. Моляко). Таке визнання є *критерієм* самореалізації особистості її творчої соціалізації. В залежності від значущості створеного продукту залежать масштаби самореалізації особистості. Частіше творчі здобутки бувають більш скромними, ніж масштабними, але всі вони становлять смисл життя кожної особистості. Значущість авторського витвору може бути відмічена нагородою або присвоєнням звання лауреата [2; 3; 5; 7; 8].

Гармонійно розвинена особистість проектує своє творче життя і сподівається на самореалізацію і творчу соціалізацію в кожній соціальній інституції.

Висновки. Слід відмітити, що вікові періоди соціалізації особистості відбувається з урахуванням низки важливих умов для успішного особистісного росту і творчої самореалізації особистості в суспільстві, а саме розвиток її творчої соціалізації. До списку цих умов входять природжені і набуті параметри особистості, творчі здібності, вольові якості і постійна

вмотивованість в результаті. Так як, виходячи з принципів соціалізації, важко врахувати в процесі формування програми життєдіяльності особистості, до якого професійного, політичного чи іншого щабля вона здатна піднятися. Тому тільки творчо здібні, цілеспрямовані й вольові люди здатні намітити й виконати життєву програму повністю, витримати конкуренцію і піднятися на вершину однієї, насамперед економічної, або кількох інституційних соціальних пірамід. Оскільки *творча соціалізація* – це процес стійкої, загальної адаптованості на підставі активізації незахисних адаптаційних механізмів психіки, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування особистістю образу світу і проявляється у майстерності, винахідливості, творенні нових, корисних продуктів діяльності, а також у соціальній лабільності, в якій здійснюється її творче самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута. – 2006. – 320 с.
2. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посібник / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков. – К. : Вища шк. – 2000. – 288 с.
3. Моляко В. А. Процесс творческой деятельности / Валентин Олексійович Моляко // Материалы Вторых международных Костюковских чтений. – К. – 1994. – С. 81-84.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія: Підручник / В.В. Москаленко. – Київ: Центр навчальної літератури. – 2005. – 624 с.
5. Маслоу А. Г. Дальние рубежи человеческой природы / А.Г. Маслоу. - М.: Смысл. - 1999. – 425 с.
6. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник / В. А. Роменець. – 2-ге вид., доповн. – К. : Либідь. – 2001. – 288 с.
7. Сторож О. В. Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників : дис. ...канд.. психол. наук. : 19.00.01/ Олена Василівна Сторож. – К. – 2011. – 358 с.
8. Циба В. Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): Навч. посібник / В.Т. Циба. – К.: МАУП. – 2000. – 152 с.

Третяк Т. М.,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості,
Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України

СТРАТЕГІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.
За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

Електронна пошта (E-mail) для зв'язку з редакцією: creativity.psylab@gmail.com